

ДЕРЖАВНЕ СПРИЯННЯ ІННОВАЦІЙНІЙ АКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Розглядаються проблеми державного сприяння інноваційній активності промислових підприємств в Україні. Аналізується інноваційна діяльність промислових підприємств в Україні, пропонуються шляхи державного сприяння інноваційній активності промислових підприємств в Україні.

Ключові слова: державне сприяння, інноваційна активність, промислові підприємства.

Татьяна Плишка. Государственное содействие инновационной активности промышленных предприятий Украины

Рассматриваются проблемы государственного содействия инновационной активности промышленных предприятий в Украине. Анализируется инновационная деятельность промышленных предприятий в Украине, предлагаются пути государственного содействия инновационной активности промышленных предприятий в Украине.

Ключевые слова: государственное содействие, инновационная активность, промышленные предприятия.

Tetiana Plishka. State favour innovation activity of industrial enterprises of Ukraine

The article deals with the problems of state favour innovation activity of industrial enterprises in the Ukraine. Innovation activity of industrial enterprises base has been analysis in the Ukraine, ways of state favour of innovation activity of industrial enterprises in the Ukraine have been proposed.

Key words: state favour, innovation activity, industrial enterprises.

Найважливішим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці є розвиток інноваційних процесів, який дозволить розв'язати проблеми світової економічної кризи у вигляді реструктуризації і модернізації економіки в цілому, у тому числі промислових підприємств.

Державне сприяння інноваційній активності промислових підприємств досліджували С. М. Власенко, М. П. Войнаренко, М. В. Гаман, І. Б. Жилієв, Р. Г. Коваль, Р. В. Лукач, С. І. Мельник, Б. М. Падуча, А. В. Тур, Я. С. Яцків та ін.

Проте, незважаючи на досягнення в цій сфері, недостатнім є висвітлення актуальних завдань розвитку інноваційних процесів в умовах світової економічної кризи, що і є завданням цієї статті.

Якісне економічне відновлення та зростання в Україні може бути забезпечене тільки за допомогою інноваційних процесів, спроможних генерувати і реалізовувати новітні технології та найсучасніші наукові знання. Під інновацією розуміють введення у вживання будь-якого нового

або значно вдосконаленого продукту (товару, послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діяльності підприємства, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків [2, с. 14]. Інноваційна продукція поділяється на нову для ринку та нову для підприємства. Інноваційно-активні підприємства – це підприємства, які витрачали кошти на інноваційну діяльність та які реалізовували інноваційну продукцію протягом останніх трьох років [3, с. 655].

Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму у 2009 р. Україна серед 134 країн у сфері формування факторів інноваційного розвитку зайняла 52 місце, за оснащеністю сучасними технологіями – 65 місце, у сфері захисту прав інтелектуальної власності – 114 місце, що свідчить про неефективне використання власного інноваційного потенціалу, перетворення України в державу, що експортує сировинні ресурси з незначною часткою доданої вартості, та виникнення загрози економічній і національній безпеці [8, с. 30].

За 2004 – 2008 рр. питома вага підприємств, що впроваджували інновації, коливалась з 8,2 % у 2005 р. до 11,5 % у 2007 р. та досягла 10,7 % у 2009 р. [6, с. 6]. Освоєння інноваційних видів продукції коливалось з 2 408 найменувань у 2006 р. до 3 978 найменувань у 2004 р. та досягнуло 2 685 найменувань у 2009 р. Упровадження нових технологічних процесів коливалось з 1 145 процесів у 2006 р. до 1 893 процесів у 2009 р., у тому числі маловідходних та ресурсозберігаючих – з 424 процесів у 2006 р. до 753 процесів у 2009 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Інноваційна активність промислових підприємств України у 2004 – 2009 рр.¹

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	–	–	6,7	6,7	5,9	4,8
Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	3 978	3 152	2 408	2 526	2 446	2 685
у тому числі нові види техніки	769	657	786	881	758	641
Упроваджено нові технологічні процеси	1 727	1 808	1 145	1 419	1 647	1 893
у тому числі маловідходні, ресурсозберігаючі	645	690	424	634	680	753

¹ Усі дані взяті зі звітів Державного комітету статистики України

За 2004 – 2009 рр. кількість використаних у виробничому процесі винаходів зменшилась з 4 122 до 2 161, у той самий час кількість використаних корисних моделей зросла з 574 до 3 780, промислових зразків – з 651 до 886 (рис. 1).

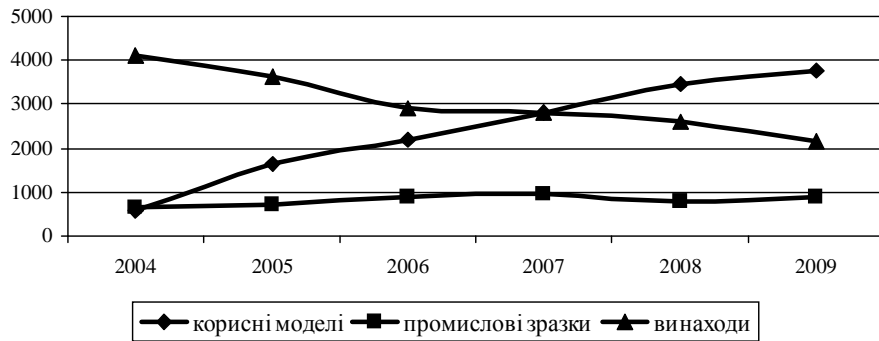

Рис. 1. Використання винаходів, корисних моделей і промислових зразків в Україні в 2004 – 2009 рр.

Найбільше використовуються підприємствами винаходи, корисні моделі та промислові зразки в Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій областях та м. Києві в науково-дослідних організаціях, підприємствах переробної промисловості, освітніх установах. Кількість підприємств і організацій України (юридичних осіб), що виконували роботи зі створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій) у 2009 р. скоротилась порівняно з попереднім роком на 6,2 %. Особливо помітне зменшення відбулось у Дніпропетровській та Харківській областях (табл. 2).

Загальна чисельність творців (винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій) у 2009 р. порівняно з 2008 р. скоротилась на 16,7 %.

У 2009 р. на кожне підприємство (юридичну особу або відокремлений підрозділ), яке займалось винахідництвом та раціоналізацією, припадало 19 творців (у 2008 р. – 24 творці); в розрахунку на 10 тис. середньооблікової чисельності штатних працівників – 29 осіб (у попередньому році – 32 особи). Найвищою творчою активністю відзначились працівники Харківської області, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської, областей та м. Києва. Основну частину винахідників і авторів промислових зразків становить інженерно-технічний персонал та науково-педагогічні працівники з повною вищою освітою - 94 %, серед яких – 28 % жінок. Середній вік винахідників і авторів промислових зразків становив 46,4 роки, раціоналізаторів – 44,3 роки.

Державне сприяння інноваційній активності промислових підприємств в Україні має такі складові:

– державне регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють і забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері;

Основні показники винахідницької та творчої діяльності в Україні у 2009 р. (у відсотках до попереднього року)

Область	Кількість організацій, в яких виконувались роботи зі створення та використання об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій	Чисельність винахідників та творців	Подано заявок на винаходи до Державного департаменту інтелектуальної власності України та патентних відомств іноземних держав	Отримано патентів України та іноземних держав на винаходи
Україна	93,8	83,3	76,7	91,4
АР Крим	129,2	112,4	19,2	125,0
Вінницька	83,3	80,1	66,0	94,9
Волинська	90,9	97,9	133,3	160,0
Дніпропетровська	68,2	93,6	118,2	101,1
Донецька	99,2	74,0	41,1	81,8
Житомирська	100,0	111,0	242,9	126,7
Закарпатська	175,0	86,4	168,0	100,0
Запорізька	106,0	82,0	36,7	90,9
Івано-Франківська	82,6	86,5	67,3	93,3
Київська	111,5	75,8	146,7	96,7
Кіровоградська	103,1	143,0	25,0	266,7
Луганська	90,0	62,8	72,7	38,7
Львівська	97,3	96,4	68,5	96,1
Миколаївська	110,7	80,6	61,0	72,7
Одеська	100,0	99,4	86,4	119,6
Полтавська	92,1	83,6	20,8	44,4
Рівненська	103,1	82,5	37,5	100,0
Сумська	73,1	63,8	140,5	85,4
Тернопільська	84,2	92,5	53,3	38,9
Харківська	87,1	93,2	79,4	105,4
Херсонська	105,7	81,6	33,3	175,0
Хмельницька	87,5	90,9	300,0	66,7
Черкаська	91,3	60,2	33,3	70,6
Чернівецька	95,2	103,8	84,6	126,3
Чернігівська	66,7	61,1	69,6	76,5
м. Київ	101,6	78,0	73,3	80,6
м. Севастополь	78,6	96,5	103,1	100,0

– державне сприяння науково-дослідній діяльності державних наукових центрів, академічних та галузевих інститутів, наукових підрозділів вищих навчальних закладів, науково-виробничих підприємств, наукових та конструкторських підрозділів підприємств та

інших незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження та розробки, створюють нові наукові знання і технології, а також проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

– державне сприяння розвитку інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних і наукових парків, інноваційних центрів, центрів трансферту технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів, інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних і приватних інвесторів;

– державна підтримка виробництва, що складаються з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію, надають послуги або є споживачами технологічних інновацій.

Важливим є сприяння формуванню й ефективному функціонуванню всіх ланок науково-виробничого інноваційного процесу, спрямованому на створення конкурентоспроможної продукції на ринку. Необхідно підтримати малий і середній бізнес, окремих винахідників, конструкторів, учених, студентів тощо. В Україні малі недержавні підприємства є активними генераторами і власниками значної частки запатентованих проривних завершених інноваційних розробок [5, с. 37]. Необхідно підтримати функціонуючі та сприяти формуванню і розвитку потенційних до утворення інноваційних структур галузевого та регіонального рівнів. Необхідно забезпечити вирішення на державному рівні низки методологічних і організаційно-правових питань щодо координації розробки та впровадження механізмів реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; систематичних прогнозно-аналітичних і стратегічних маркетингових досліджень науково-технологічного й інноваційного розвитку; формування кадрового потенціалу у сфері інноваційної діяльності. Потрібно розширити мережу спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційної діяльності, забезпечити стимулювання фінансування науково-технічної й інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств.

Особливої уваги потребує реальне наповнення інших елементів інфраструктури інвестиційної й інноваційної сфери. Потрібно створення базових центрів передачі технологій, демонстраційних центрів з пріоритетів науково-технічної та наукової діяльності за участю регіональних центрів інноваційного розвитку Державного агентства України з інвестицій та інновацій, створення спеціалізованого науково-дослідного центру інноваційного розвитку, бізнес-інкубаторів, науково-виробничих інвестиційно-інноваційних комплексів, зокрема у вищих навчальних закладах, бізнес-парків, технологічних інкубаторів, фондів підтримки інноваційного підприємництва в межах Державної цільової

економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009 – 2013 рр.

З набранням чинності Закону України «Про наукові парки» передбачається відновлення роботи щодо створення наукових парків за кожним із законодавчо визначених пріоритетів інноваційної діяльності як одного з реальних механізмів реалізації таких пріоритетів. Продовжується також робота щодо започаткування діяльності національних інноваційних кластерів [1, с. 264]. Сьогодні все більшого значення набуває посилення координації діяльності органів виконавчої влади в інвестиційній та інноваційній сферах. За рахунок такої координації більш реальним є створення і запровадження ефективних механізмів нарощування інвестиційної та інноваційної активності в державі, раціональне і більш продуктивне використання інвестиційних ресурсів, їх концентрація на стратегічних напрямках тощо.

Координації потребує робота щодо формування та виконання державних цільових програм, що містять інвестиційну й інноваційну складові. В умовах нестачі фінансових ресурсів тим самим можна уникнути дублювання в реалізації подібних проектів, досягти оптимальної концентрації коштів на пріоритетних напрямках, задіяти комплексний ефект від виконання зазначених програм, забезпечити дієвий контроль за ефективним використанням інвестиційних ресурсів.

Відсутність або недостатність у вітчизняних суб'єктів господарювання, та інвесторів належного досвіду розробки та впровадження інноваційно-інвестиційних процесів ускладнює прогрес у сучасній економіці. Це підкреслює особливу важливість прийняття відповідних управлінських рішень. Дієвими орієнтирами, які здатні сприяти інноваційно-інвестиційним процесам у соціально-економічній сфері регіонів, можна вважати такі: забезпечення конкурентоздатності завдяки поєднанню та використанню різних умов господарської діяльності, глобальну та регіональну інтеграцію, перехід від економіки використання ресурсів до економіки їх системного відтворення, орієнтацію на виробничу інноваційно-інвестиційну модель з акцентом на розвиток міжгалузевого високотехнологічного матеріального виробництва, формування інфраструктури, створення розгалуженої системи суспільних інститутів, які обслуговують зовнішньоекономічну діяльність із залучення інвестицій для інновацій [4, с. 7]. Значна роль в активізації інвестиційної діяльності належить іноземним партнерам. Основними формами залучення прямих іноземних інвестицій є грошові внески, рухоме та нерухоме майно, реінвестування доходів. Це пояснюється загальноекономічними чинниками фінансово-монетарної політики, ринковими факторами, соціальними чинниками, низькою сприйнятливістю підприємств до інноваційних та інвестиційних пропозицій, комунікативно-культурними перепонами, невиваженістю PR-політики підприємств і органів регіонального управління.

Економічний зміст сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в регіонах визначається такими чинниками: вигідним геополітичним розташуванням регіону, відновленими економічними зв'язками, політичною стабільністю, високим рівнем освіти та пропозицією висококваліфікованої робочої сили, наявністю різнопрофільної економіки та ринку, відносною енергетичною незалежністю, високим рівнем насиченості науковими закладами, інженерними традиціями та новими технологіями.

Особливої уваги заслуговує досвід інноваційно-інвестиційної діяльності в регіонах в умовах спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, який доводить, що при наданні державою сприятливих умов значно більшими темпами впроваджуються інноваційні та інвестиційні проекти, що сприяє створенню нових та збереженню наявних робочих місць, зростанню платежів у бюджет. Реструктуризація дає можливість підвищити економічну активність діяльності та уникнути або зменшити кризові явища, що особливо важливо для збиткових підприємств і територій пріоритетного розвитку. Під час розробки й реалізації програм відродження депресивних регіонів необхідно чітко усвідомлювати існуючі проблеми та заходи, які можуть бути застосовані для їх вирішення [7, с. 13]. Це вимагає глибокого аналізу та обґрунтованого прогнозу ймовірного розвитку, підготовки спеціальної програми. Обов'язково мають бути узгоджені цілі, засоби їх досягнення, загальні правові умови, а також схеми взаємодії держави в особі центральних органів влади і управління та органів місцевого самоврядування. Повинно бути розроблене фінансове забезпечення програми регіонального розвитку, а також контролю за використанням виділених коштів.

Одним із головних інструментів державного регулювання інноваційно-інвестиційних проектів є амортизаційна політика. Визначення оптимальних норм і видів амортизації – одне з найважливіших завдань держави. Занадто великі амортизаційні відрахування зменшують податкову базу й, відповідно, податкові надходження у бюджет, сприяють зростанню інвестицій і інновацій.

Занадто маленькі амортизаційні відрахування навпаки збільшують податкову базу, але не сприяють вкладенню інвестицій і активізації інноваційних процесів. Тому тільки обґрунтована амортизаційна політика дозволяє стимулювати відновлення виробничо-технічної бази підприємств і забезпечити зростання інвестицій. Даному процесу повною мірою відповідають мета прискореної амортизації основних фондів, яка сприяє своєчасному відновленню як устаткування, так і продукції. Таким чином, додаткові кошти, що будуть залишатися в розпорядженні підприємств від впровадження методу прискореної амортизації, ітимуть на відновлення техніки, технології і продукції.

В умовах актуалізації активізації інноваційних процесів особливо

важливою стає проблема оцінки й урахування ризику їх здійснення. Інновації та інвестиції як довготривалі процеси, що завжди спрямовані на віддачу в майбутньому, пов'язані зі значною непевністю в економічній ситуації та людському факторі як у цілому в країні, так і на конкретному підприємстві. Тому інноваційно-інвестиційні процеси завжди мають вагомий ризик неотримання очікуваних результатів у встановлені терміни. У зв'язку з цим виникає необхідність кількісної оцінки ступеня ризику інвестованих коштів. Це потрібно для того, щоб заздалегідь, ще до здійснення капітальних вкладень потенційні інвестори чітко уявляли перспективи одержання прибутку і повернення вкладеного капіталу. Критеріями відбору інноваційно-інвестиційних проектів мають бути такі показники ефективності: чиста вартість проекту, термін окупності, внутрішня норма прибутковості, коефіцієнт прибутковості. Розрахунок перерахованих показників дає можливість оцінити інноваційно-інвестиційні проекти з позицій поточного моменту часу шляхом дисконтування, тобто приведення до базового (поточного) моменту часу вартісної оцінки майбутніх значень як самих інвестицій, розподілених у часі, так і надходжень (грошових потоків) від інвестицій. При цьому ставка дисконтування характеризує мінімальну норму прибутковості, очікувану інвестором від даного проекту. Використання таких показників ефективності дозволяє підвищити обґрунтованість інвестиційно-інноваційних рішень і тим самим сприяє активізації цих процесів. Водночас якщо на сучасному етапі для оцінки економічної ефективності інноваційно-інвестиційних проектів існують офіційно застосовувані показники, то питання оцінки соціальної корисності інвестиційних проектів для регіону залишається відкритим.

Оскільки інноваційно-інвестиційна діяльність є єдиним шляхом для прогресу та створення конкурентоспроможної техніки, вищі навчальні заклади мають стати інноваційно-дослідними центрами, спроможними високоефективно вирішувати завдання економіки, передусім промисловості, спрямовувати інвестиції в нові технології. Вирішення всіх проблем інноваційно-інвестиційної діяльності щодо вдосконалення техніки і технології є державно важливим завданням, що покликане вирішити питання економічної життєздатності країни, тому повинні бути заохочені інвестори, знайдені технічні засоби і фінансові кошти для їх вирішення. До суттєвих компонентів інноваційно-інвестиційної моделі регіонального розвитку для впровадження органами місцевої влади за умов трансформаційних перетворень, можна віднести: технопарки, бізнес-інкубатори, національні фінансово-кредитні установи, іноземні та внутрішні інвестиції, обробні галузі економіки.

Для активного впровадження результатів наукових досліджень в економіку регіонів та соціальну сферу необхідно надати регіональній інвестиційній політиці інноваційного спрямування, що має включати форми і методи стимулювання науково-технічної активності, активізації

взаємодії науки і виробництва з метою широкого втілення розробок у кінцевий виробничий результат: нові конкурентоспроможні, високоліквідні види продукції та технологічні процеси; удосконалення економіко-правової бази, інформаційної та інших складових.

Важливою ланкою успішної взаємодії стане запровадження спрощеного механізму проведення експертизи інвестиційних й інноваційних проектів і програм у режимі «єдиного вікна», через який можливе усунення дублювання в роботі різних відомств. Це дозволить забезпечити прозорість процесу, а також значно скоротити термін проходження цих проектів та програм. З іншого боку, для підвищення інвестиційної привабливості проектів та програм потрібно підвищити вимоги до поданих на експертизу пропозицій стосовно наявності в них міжнародних патентів. Наявність таких патентів значно посилить інтерес потенційних інвесторів щодо участі в реалізації проектів і зменшить час пошуку потенційних інвесторів. Реалізація планів щодо збільшення інновацій потребує розширення міжнародного співробітництва в цій сфері. Серед першочергових пріоритетів – налагодження прямої співпраці з урядовими структурами зарубіжних країн, що опікуються питаннями інновацій, розширення використання можливостей дипломатичних установ і торгово-економічних місій України за кордоном, а також відповідних представництв іноземних держав в Україні. Така співпраця можлива в рамках укладання відповідних угод про співробітництво, що значно скоротить шлях обміну інформацією і налагодження прямих зв'язків між інноваторами й підприємствами – споживачами інновацій.

Таким чином, державне сприяння інноваційній активності промислових підприємств забезпечить прискорення інноваційного розвитку України.

Список використаних джерел

1. **Войнаренко М. П.** Формування інноваційно-інвестиційної політики регіонів України на засадах кластерних технологій / М. П. Войнаренко. // Вісн. Хмельн. нац. ун-ту. Економічні науки. – 2008. – № 3. – Т. 1. – С. 263 – 267.
2. **Гаман М. В.** Державне регулювання інноваційного розвитку України : монографія / М. В. Гаман. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 388 с.
3. **Економічна** енциклопедія // ред. кол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.
4. **Кліменко Н. Г.** Державне регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку регіону / Н. Г. Кліменко. – О. : ОРІДУ, 2005. – 18 с.
5. **Мельник С. І.** Формування і розвиток інноваційного підприємництва в Україні / С. І. Мельник // Вісн. Хмельн. нац. ун-ту. Економічні науки. – 2009. – № 6. – Т. 1. – С. 32 – 38.
6. **Про соціально-економічне** становище України за 2009 рік. – К. : Держ. ком. статистики України, 2010. – 100 с.
7. **Скиба Г. Г.** Державне регулювання інвестиційної та інноваційної

діяльності в умовах спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку / Г. Г. Скиба. – Донецьк : ДДАУ, 2003. – 20 с.

8. **Тур А. В.** Формування і розвиток національної інноваційної системи – найбільш пріоритетний національний проект / А. В. Тур // Інвестиції та інноваційний розвиток : бюлетень. – 2009. – № 4. – С. 25 – 31.

Надійшла до редколегії 28.10.11